SVERIGES RIKSDAG

Motion till riksdagen 2025/26:3437

av Jan Riise m.fl. (MP)

Politik för tornedalingar, kväner och lantalaiset

Förslag till riksdagsbeslut

1. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att utreda en status för tornedalingar, kväner och lantalaiset som urfolk och tillkännager detta för regeringen.
2. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att synliggöra tornedalingars kultur och historia och stärka rätten till meänkieli och tillkännager detta för regeringen.
3. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att gå vidare med de olika förslagen om en kultursamlande verksamhet för tornedalingar, kväner och lantalaiset och tillkännager detta för regeringen.
4. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att Riksantikvarieämbetet bör ges i uppdrag att analysera och beskriva förutsättningar för att identifiera och återbörda kvarlevor och föremål från tornedalingar, kväner och lantalaiset, på samma sätt som Riksantikvarieämbetet utrett frågan om återbördande av samiska kvarlevor, och tillkännager detta för regeringen.
5. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om att Forum för levande historia bör ges ett utökat uppdrag i syfte att synliggöra historiska övergrepp och kränkningar av minoriteten tornedalingar, kväner och lantalaiset och tillkännager detta för regeringen.
6. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om en handlingsplan för genomförandet av förslag i Sanningskommissionens betänkande och tillkännager detta för regeringen.

Motivering

Tornedalingar, kväner och lantalaiset beskrivs ofta som en homogen minoritetsgrupp eftersom de delar språket meänkieli, men var och en har en egen identitetsuppfattning.

Studier har visat att allmänheten i regel har liten kännedom om såväl den nationella minoriteten tornedalingar som det nationella minoritetsspråket meänkieli och att det även talas av kväner och lantalaiset. Likaså är kunskapen låg inom minoriteten – om den systematiska assimileringspolitik som undertryckt tornedalingar, kväner och lantalaiset och deras språk och kultur under lång tid och om konsekvenserna som kränkningar och övergrepp får än idag.

Sverige är skyldigt genom både nationell rätt och folkrätt att vidta åtgärder för att bevara, skydda och utveckla de särskilda rättigheter som tillhör minoriteten tornedalingar. Trots detta har den svenska staten återkommande kritiserats för att inte leva upp till sina folkrättsliga förpliktelser gentemot minoritetsrätten. En återkommande kritik som berör hanteringen av tornedalingar, kväner och lantalaiset handlar om osynliggörandet och förminskningen av minoritetens kultur och historia samt statens exkludering av minoriteten i frågor som berör dem. Språkfrågan är också viktig och det saknas idag ett arbete inom skola, utbildning och äldreomsorg för att meänkieli ska ha förutsättningar att leva. Bland tornedalingar, kväner och lantalaiset finns en stor oro för minoriteternas framtid och meänkielis överlevnad.

År 2023 publicerades slutbetänkandet från den sannings- och försoningskommission som tillsattes under Miljöpartiets tid i regering. Betänkandet fick titeln ”Som om vi aldrig funnits” och syftar på att minoritetens språk, kultur och identitet i lång tid nedvärderats och osynliggjorts.

Miljöpartiet står upp för tornedalingars, kväners och lantalaisets rättigheter och har under lång tid drivit på för högre ambitioner i minoritetspolitiken och gör det fortsatt. Vi har bland annat gjort stora satsningar på de nationella minoriteternas språk och kultur, men mer måste göras för att synliggöra och främja den särskilda kultur som tillhör tornedalingar, kväner och lantalaiset, stärka dessa gruppers egenmakt och revitalisera språket meänkieli.

Utred urfolksstatus

Idag är samerna Sveriges och Europas enda erkända urfolk. Miljöpartiet vill att frågan om urfolksstatus för tornedalingar, kväner och lantalaiset ska utredas. I ILO:s konvention nr 169 om ursprungsfolk och stamfolk definieras urfolk som ”folk i självstyrande länder, vilka betraktas som ursprungsfolk på grund av att de härstammar från folkgrupper som bodde i landet eller i ett geografiskt område som landet tillhör, vid tiden för erövring eller kolonisation eller fastställandet av nuvarande statsgränser och vilka, oavsett rättslig ställning, har behållit en del av eller alla sina sociala, ekonomiska, kulturella och politiska institutioner”. Det är väl belagt att dessa grupper levt i Sverige under en mycket lång tid. Svenska Tornedalingars Riksförbund – Tornionlaaksolaiset, STR-T, har begärt att regeringen ska erkänna tornedalingar, kväner och lantalaiset som urfolk. En sådan status skulle innebära ett folkrättsligt och formellt erkännande och bidra till att bevara och utveckla språket, identiteten och kulturen.

Det är viktigt att arbetet med att utreda urfolksstatus för tornedalingar, kväner och lantalaiset ges gott om tid och tillräckliga resurser för att samråda med berörda parter.

Sanningskommissionen

I regering var Miljöpartiet pådrivande för att ge Svenska Tornedalingars Riksförbund ett stöd för att göra en förstudie om en vitbok. Med utgångspunkt i det arbetet tillsatte vi därefter en sannings- och försoningskommission för granskning av kränkningar och övergrepp mot tornedalingar, kväner och lantalaiset. Kommissionens uppgift var att utreda den assimileringspolitik som bedrevs av svenska staten under 1800- och 1900-talen samt verka för att minoritetens historiska erfarenheter synliggörs.

I november 2023 presenterade kommissionen utredningens slutbetänkande. Enligt kommissionen har försvenskningspolitiken inneburit att minoritetens språk, kultur och identitet nedvärderats, skambelagts och osynliggjorts. Konsekvensen har bland annat blivit att meänkieli minskat i användning och inte förts vidare till nästa generation annat än i begränsad utsträckning.

Kommissionen lämnar flera viktiga förslag för att Sverige ska kunna förverkliga och utöka de särskilda rättigheter som gäller tornedalingar, kväner och lantalaiset. Ett första viktigt steg är att erkänna kväner och lantalaiset som en del av den nationella minoriteten tornedalingar. Därutöver uppmanar Miljöpartiet regeringen att skyndsamt erkänna statens ansvar i de kränkningar som har begåtts mot tornedalingar, kväner och lantalaiset samt inleda en dialog om förutsättningarna och formerna för en offentlig ursäkt. Vi vill också att regeringen tar fram en handlingsplan för genomförandet och uppföljningen av sanningskommissionens förslag till insatser. Ytterligare insatser som sanningskommissionen föreslår återkommer senare i denna motion.

Stärk rätten till meänkieli

I Europarådets granskningar har Sverige fått återkommande kritik för att inte i tillräckligt hög utsträckning erbjuda språkutbildning på minoritetsspråken. Bland annat vill rådet se ett utökat utbud av tvåspråkig undervisning.

Konsekvenserna av de problem som Europarådet uppmärksammat blir tydliga genom tornedalingars hämmade språkmöjligheter. I likhet med samer och sverigefinnar har tornedalingar, särskilt äldre, kunnat vittna om hur deras möjlighet att tala meänkieli kraftigt begränsats och hur de diskriminerats med grund i språk. Att ge meänkieli status som minoritetsspråk har haft en positiv effekt på språkets fortsatta användning och utveckling men konsekvenserna av att meänkieli har haft låg status i Sverige under lång tid är fortfarande påtagliga. Fortfarande existerar knappt undervisning inom språket, annat än på enstaka platser.

Bestämmelserna om förskola på minoritetsspråk är införda i skollagen. För att ytterligare revitalisera och stärka meänkieli bör nya bestämmelser om undervisning i nationella minoritetsspråk införas för alla de obligatoriska skolformerna, för gymnasieskolan och gymnasiesärskolan. Det är viktigt att minoritetsspråken garanteras en större undervisningstid inom ramen för skoldagen. Undervisningen måste införlivas i den ordinarie skoldagen för att attrahera fler elever att läsa nationella minoritetsspråk. Skolan behöver erbjuda ett tillräckligt antal timmar för att eleverna ska ha möjlighet att tillägna sig språket för att kunna använda det vidare i studier och arbete. Vi vill också att nationellt minoritetsspråk införs som ett eget ämne, med cirka tre timmars undervisning per vecka under ordinarie skoltid. Genom en egen beteckning kan ämnets status stärkas. Det ökar också möjligheten att attrahera kompetenta språklärare. Det krävs fler utbildade lärare i meänkieli och ett regelverk som möjliggör distansundervisning.

Miljöpartiet vill se över hur utbudet kan stärkas. Det är av yttersta vikt att fortsätta upprätthålla och stärka användandet av meänkieli, för att inte språket ska dö ut.

Etablera en kulturinstitution för de tornedalska frågorna

Det behövs en sammanhållande kraft för den tornedalska kulturen. Idag får bara en institution inom den tornedalska genren statligt bidrag för sin verksamhet och det är Tornedalsteatern. I finska Torneå finns Tornedalens museum, men många är av uppfattningen att det främst är inriktat på Haparanda-Övertorneå-Pajala och därmed inte fångar upp de norra delarna av Torne älv upp mot Kiruna. Därmed saknas en institution som på bred front samlar kunskap om de tornedalska frågorna.

Miljöpartiet vill därför inrätta ett permanent center för tornedalsk historia och kultur. Region Norrbotten presenterade förra året slutrapporten från projektet Kultursamlande verksamhet för tornedalingar, kväner och lantalaiset. Arbetet har skett i dialog med minoritetsgruppen och i rapporten presenteras förslag på prioriteringar och steg för att stärka tornedalsk kultur, bland annat genom att inrätta en kulturinstitution för tornedalingar, kväner och lantalaiset som innefattar informationscentrum, ett huvudmuseum och forskning. Vi anser att rapportens förslag är mycket intressanta och att regeringen bör inleda ett arbete med att förverkliga förslagen.

Återbördande av mänskliga kvarlevor

Mänskliga kvarlevor från 1800- och 1900-talet i Tornedalen förvaras idag i olika samlingar och på museer. Svenska Tornedalingars Riksförbund har i samverkan med Svenska kyrkan, Siida, Muonio sameby, Sametinget och länsstyrelsen arbetat för ett återtagande av kvarlevorna, vilket resulterade i att kvarlevor återlämnades under 2022 och därefter återbegravdes sommaren 2024. Detta är första gången som en repatriering av kvarlevor som berör den meänkielitalande befolkningen äger rum.

Att säkerställa återbegravning är ett viktigt steg för upprättelse och försoning. Diskussionerna om återbördande av mänskliga kvarlevor har intensifierats de senaste åren och ett antal återbegravningar, främst av samiska kvarlevor, har genomförts. Det råder dock stor osäkerhet kring hur återbördandet av kvarlevor från andra grupper än urfolk ska genomföras och samordnas. Det är därför angeläget att även kvarlevor från tornedalingar, kväner och lantalaiset kan repatrieras och återbegravas på ett värdigt sätt. Regeringens utformning av ett sammanhållet regelverk för repatriering av mänskliga kvarlevor från museer och institutioner behöver därför omfatta även kvarlevor från tornedalingar, kväner och lantalaiset. Miljöpartiet vill att Riksantikvarieämbetet ges i uppdrag att analysera och beskriva juridiska, ekonomiska och praktiska förutsättningar för att identifiera och återbörda kvarlevor och föremål från tornedalingar, kväner och lantalaiset, på samma sätt som Riksantikvarieämbetet utrett frågan om återbördande av samiska kvarlevor. Uppdraget bör bland annat innehålla förslag på en samordnande funktion samt långsiktig finansiering för att kunna hantera processerna med repatriering.

Slutligen och sammanfattningsvis, för synliggörande och egenmakt, föreslår Miljöpartiet att man likt kommissionens förslag bland annat ger stöd till att inrätta ett huvudmuseum och informationscentrum, ger Forum för levande historia ett utökat uppdrag i syfte att synliggöra historiska övergrepp och kränkningar av minoriteten, ökar organisationsbidraget till minoritetsorganisationerna, ser till att förstasändningar och det

samlade utbudet av programverksamhet i public service på meänkieli ökar, ger Vetenskapsrådet i uppdrag att genomföra en forskningssatsning om minoritetens historia, språk och samhälle, ser till att minoriteten får representation i Ortnamnsrådet och ser till att återbördande av mänskliga kvarlevor omfattar minoriteten.

Jan Riise (MP)

Mats Berglund (MP)

Camilla Hansén (MP)

Annika Hirvonen (MP)

Nils Seye Larsen (MP)

Ulrika Westerlund (MP)